

2024-2026 ЙИЛЛАРГА МЎЛЖАЛЛАНГАН БЮДЖЕТ-СОЛИҚ СИЁСАТИНИНГ АСОСИЙ ЙЎНАЛИШЛАРИ

<https://doi.org/10.5281/zenodo.11399253>

Пулатов Дилшод Хақбердиевич

Ўзбекистон Республикаси Иқтисодиёт ва молия
вазирлиги ҳузуридаги Бюджет-солиқ илмий
тадқиқотлар институти директори биринчи
ўринбосари, и.ф.д. проф.

Аннотация. Мақолада бюджет-солиқ сиёсатининг 2024-2026 йилларга мўлжалланган асосий йўналишларига шарҳ берилган, давлат бюджети даромадларининг 2024 йил учун прогнозлари ва 2025-2026 йилларга бюджет мўлжаллари бўйича таркиби ва тузилиши таҳлил қилинган, самарали бюджет-солиқ сиёсатини ишлаб чиқиш ва амалга ошириш бўйича тавсиялар берилган.

Калит сўзлар. барқарор иқтисодий ўсиш, давлат бюджети, бюджет даромадлари, солиқ ставкалари, солиқ имтиёзлари, бюджет тақчиллиги, давлат қарзи, яшил бюджетлаштириш, гендер бюджетлаштириш, натижага йўналтирилган бюджетлаштириш, Миллий барқарор ривожланиш мақсадлари.

Янги Ўзбекистон Тараққиёт стратегиясини амалга ошириш жараёнида орттирилган тажриба ва жамоатчилик муҳокамаси натижалари асосида ишлаб чиқилган ва тасдиқланган «Ўзбекистон – 2030» стратегиясида қуйидаги асосий ғоялар акс эттирилган:

- барқарор иқтисодий ўсиш орқали даромади ўртачадан юқори бўлган давлатлар қаторидан ўрин олиш;
- аҳоли талабларига ва халқаро стандартларга тўлиқ жавоб берадиган таълим, тиббиёт ва ижтимоий ҳимоя тизимини ташкил қилиш;
- аҳоли учун қулай экологик шароитларни яратиш;
- халқ хизматидаги адолатли ва замонавий давлатни барпо этиш;
- мамлакатнинг суверенитети ва хавфсизлигини кафолатли таъминлаш.

2024-2026 йилларга мўлжалланган асосий макроиқтисодий кўрсаткичлар прогнози айнан “Ўзбекистон – 2030” Стратегиясида белгиланган қуйидаги вазифа ва мақсадлардан келиб чиқиб шакллантирилган:

- 2030 йилга қадар иқтисодиёт ҳажмини 2 баробар ошириш;
- “даромади ўртачадан юқори бўлган давлатлар” қаторига кириш учун

ялпи ички маҳсулот ҳажмини 160 миллиард АҚШ долларга етказиш;

- аҳоли жон бошига даромадларни 4 минг долларга етказиш;

- келгуси 7 йилда асосий капиталга 250 млрд АҚШ доллардан ортиқ инвестицияларни ўзлаштириш;

- келгуси 7 йилда 110 млрд АҚШ доллардан ортиқ хорижий инвестицияларни жалб қилиш;

- 2030 йилга бориб йиллик экспорт ҳажмини эса 45 млрд АҚШ долларга етказиш;

- давлат қарзини ялпи ички маҳсулотга нисбатан 50 фоиздан оширмаслик.

1-жадвал

Асосий макроиктисодий кўрсаткичлар прогнозлари

	2022 йил	2023 йил	2024 йил	2025 йил	2026 йил
Ялпи ички маҳсулот, <i>млрд сўм</i>	888 342	1 061 184	1 301 759	1 540 547	1 725 969
Ялпи ички маҳсулот ўсиш суръати, <i>фоизда</i>	5,7	5,6-5,8	5,6-5,8	6,2	6,4
Аҳоли жон бошига ялпи ички маҳсулот ҳажми, <i>АҚШ доллари.</i>	2 254	2 449	2 698	2 950	3 055
Саноат, <i>млрд сум</i>	551 051	647 932	782 710	972 107	1 174 017
<i>ўсиш суръати, фоизда</i>	5,2	5,5-6	6,0	7,6	7,5
Қурилиш, <i>млрд сўм</i>	130 767	157 493	188 342	223 506	261 236
<i>ўсиш суръати, фоизда</i>	6,6	6,0	6,3	7,2	7,3
Қишлоқ, ўрмон ва балиқчилик хўжаликлари, <i>млрд сўм</i>	364 523	428 289	488 397	547 251	611 166
<i>ўсиш суръати, фоизда</i>	3,6	3,7	4,0	4,1	4,1
Бозор хизматлари, <i>млрд сўм</i>	357 555	450 437	580 532	711 011	896 775
<i>ўсиш суръати, фоизда</i>	15,9	13,0	14,9	14,0	14,9

Шунингдек, 2024-2026 йилларда солиқ ва божхона сиёсати қуйидаги асосий йўналишларни ўз ичига олади:

1. Асосий солиқ ставкаларининг ўзгаришсиз қолдирилиши, фойда солиғи – 15 фоиз, қўшилган қиймат солиғи – 12 фоиз, жисмоний шахслардан олинadиган даромад солиғи – 12 фоиз, юридик шахслар мол-мулк солиғи – 1,5 фоиз, айланмадан олинadиган солиқ – 4 фоиз, мобил алоқа хизматлари учун акциз солиғи ставкаси – 10 фоиз, қишлоқ хўжалигига мўлжалланган

ерлар учун ер солиғи қишлоқ хўжалиги экинзорларининг норматив қийматига нисбатан белгиланган 0,95 фоиз, ижтимоий солиқ – 12 фоиз (бюджет ташкилотлари учун 25 фоиз).

2. Қўшилган қиймат солиғи “занжири”ни тиклашга қаратилган чораларнинг ишлаб чиқилиши:

– 2024 йил 1 апрелдан дори воситалари, тиббий ва ветеринария хизматлари учун имтиёзлар бекор қилинганлиги;

– 2024 йил 1 апрелдан аҳолига ичимлик суви, санитария тозалаш, иссиқлик таъминоти бўйича кўрсатиладиган хизматлар учун қўшилган қиймат солиғи ноль даражали ставкаси бекор қилиниши.

3. Автомобиль йўллари яхшилаш.

2024 йил 1 апрелдан 10 тоннадан оғир юк кўтариш қувватига эга юк машиналарига базавий ҳисоблаш миқдорининг 5 баробари миқдорида йиғим жорий қилинмоқда.

4. Соғлом турмуш тарзини яхшилаш ва табиатни асраш борасидаги чоралар:

– тамаки (12 фоизга), алкоголь (5 фоизга) ва нефть маҳсулотлари (12 фоизга, юқори октанли бензинлардан ташқари) учун акциз солиғи ставкалари индексация қилинди;

– 2024 йил 1 апрелдан таркибида шакар мавжуд бўлган газланган ичимликларга акциз солиғи (1 литр учун 500 сўм) жорий этилган бўлиб, ушбу акциз солиғидан келиб тушган маблағларни тўлиғича Тиббиётни ривожлантириш жамғармасига йўналтириш таклиф этилган.

– 2024 йил 1 июлдан бошлаб автомобиль шиналарининг бир донаси вазнидан (кг учун) келиб чиққан ҳолда базавий ҳисоблаш миқдорининг 0,3 фоизи миқдорида утилизация йиғими жорий этилди (табиатга зарар етказилаётганлиги ҳамда ушбу йиғимдан тушган маблағларни ижтимоий аҳамиятга эга дастурларни молиялаштиришга йўналтириш мақсадида);

– сув ресурсларидан фойдаланганлик учун солиқ ставкалари: саноат корхоналари, электр станциялари, коммунал хизмат кўрсатиш корхоналари,

шунингдек автотранспорт воситаларини ювиш, алкогольсиз ичимликлар ва алкогольли маҳсулотларни ишлаб чиқариш учун фойдаланиладиган сув ҳажми – ўртача 12 фоизга, иқтисодиётнинг бошқа барча тармоқларидаги корхоналар ва якка тартибдаги тадбиркорлар учун эса – ўртача 30 фоизга индексация қилинди.

5. Солиқ имтиёзларини бекор қилиш ва барча тадбиркорлар учун тенг шароит яратиш:

– ўзини ўзи банд қилган жисмоний шахсларнинг йиллик даромади 100 млн сўмдан ошганда якка тартибдаги тадбиркорлар учун ўрнатилган солиққа тортиш тартиби (айланмадан олинадиган солиқ 4 фоиз) жорий этилди;

– 2024 йил 1 апрелдан Ўзбекистон ҳудудида хизмат кўрсатадиган хорижий жисмоний шахсларни қўшилган қиймат солиғига тортиш белгиланди;

– 2024 йил 1 апрелдан электрон тижорат иштирокчилари учун фойда солиғи (7,5 фоиз) ва айланмадан олинадиган солиқ (2 фоиз) бўйича имтиёзли солиқ ставкалари бекор қилинди.

6. Солиқ ставкаларининг пасайтирилиши:

– 2024 йил 1 январдан сигареталар импортига акциз солиғи ставкалари 5 фоизга пасайтирилди;

– арок, коньяк ва бошқа алкоголь маҳсулотлари, вино ва пиво импортида акциз солиғи ставкаларини 5 фоиз бандга пасайтириш таклиф этилди;

– 2024 йил 1 январдан ер қаъридан фойдаланганлик учун цемент ишлаб чиқаришга мўлжалланган оҳактош бўйича белгиланган 22 500 сўм солиқ ставкаси 1 тонна учун 11 250 сўмгача пасайтирилди;

Солиқ сиёсатида кўзда тутилаётган ўзгаришлар ҳамда иқтисодий ўсиш кўрсаткичларидан келиб чиқиб, 2024 йил учун Давлат бюджети даромадлари прогнози 270,6 трлн сўм ёки ялпи ички маҳсулотга нисбатан 20,8 фоиз миқдорида белгиланди.

Расм. 2024 йил Давлат бюджети даромадлари, трлн сўм.

Расмдан кўришиб турганидек, 2024 йил давлат бюджети даромадларининг шаклланишида билвосита солиқларнинг улуши 41,2 фоиз, бевосита солиқларнинг улуши 31,6 фоиз, ресурс тўловлари ва мол-мулк солиғининг улуши эса 11,8 фоиз бўлиши кутилмоқда.

Шунингдек, иқтисодий ўсиш суръатларидан келиб чиқиб, ўрта муддатли даврда 2024 йилга Давлат бюджети даромадлари прогнози ҳамда кейинги икки йил учун бюджет мўлжаллари қуйидаги кўрсаткичлар билан тавсифланади (Жадвал 2):

2-жадвал

Ўрта муддатли даврда 2024 йил Давлат бюджети даромадлари прогнози ва 2025-2026 йиллар учун бюджет мўлжаллари, трлн сўм

Солиқ турлари	2024 йил прогноз	2025 йил мўлжал	2026 йил мўлжал
Давлат бюджети даромадлари, жами	270,6	331,0	379,0
Бевосита солиқлар	85,6	102,8	120,4
Билвосита солиқлар	111,6	144,0	163,4
Ресурс солиқлари	31,8	35,7	39,9
Бошқа даромадлар	41,6	48,5	55,3

2024 йилда бюджет сиёсати “Ўзбекистон – 2030” Стратегияси ва 2020–2024 йилларда Ўзбекистон Республикасининг давлат молиясини бошқариш тизимини такомиллаштириш стратегиясида белгиланган йўналиш ва мақсадларга мувофиқ амалга оширилади. Шундан келиб чиққан ҳолда,

кейинги ўрта муддатли даврга мўлжалланган бюджет сиёсатининг устувор йўналишлари сифатида қуйидагилар белгиланган:

1. Узоқ муддатда фискал барқарорликни таъминлаш.

- давлат қарзининг ЯИМга нисбатан 60 фоизлик макроиктисодий хавфсиз даражадан ошиб кетмаслиги учун барча чораларни кўриш;
- бюджет тақчиллигини 2024 йилда ЯИМга нисбатан 4,0 фоиздан ошиб кетмаслигини қатъий таъминлаш, ўрта муддатли даврда бюджет тақчиллигини 3 фоиздан пастга тушириш;
- бюджет маблағлари самарадорлиги ва натижадорлигини ошириш;
- йиллик бюджетни шакллантиришда “Натижага йўналтирилган бюджет” тизимини босқичма-босқич тўлақонли жорий этиш;
- “Натижага йўналтирилган бюджет” тизими билан 2024 йилда Давлат бюджети харажатларининг 20 фоизини, 2025 йил 30 фоизини, 2030 йилга келиб 60 фоизини мақсадли индикаторлар билан қамраб олиш.

2. Бюджет очиқлигини таъминлаш ҳамда бюджетни шакллантиришда фуқаролар иштирокини янада ошириш.

Аҳолининг бюджет маблағларини тақсимлаш жараёнидаги фаол иштирокини янада кенгайтириш Бунда:

- “Маҳалла бюджети” лойиҳасини ишга тушириш;
- ташаббусли бюджетлаштириш жараёнларида овоз беришда фуқароларни идентификация қилиш механизмининг жорий этиш ҳамда овоз бериш жараёнларини алоҳида мавсумларда ўтказиш, қатор мавсумларда голиб бўлаётганларга танаффус эълон қилиш амалиётининг татбиқ этиш орқали соғлом рақобат муҳитини яратиш.

3. Давлат секторида ички назорат ва ички аудитни такомиллаштириш:

- Ўзбекистонда ички назорат тизимининг концептуал асосларини яратиш;
- давлат секторида ички аудит тизимининг қонунчилик асосларини

мустаҳкамлаш;

– ички аудит хизматлари фаолиятини рақамлаштириш ва ахборот технологияларини жорий этиш.

4. Давлат бюджети лойиҳасини тайёрлаш ҳамда кўриб чиқишда Миллий барқарор ривожланиш мақсадларини ақс эттириш:

– Миллий барқарор ривожланиш мақсадлари (МБРМ) бўйича бюджет маркировкасини амалга ошириш;

– Давлат бюджетини тузишда МБРМ натижаларини ҳисобга олиш;

– МБРМни Давлат бюджети параметрларига киритиш;

– МБРМга эришиш учун йўналтирилаётган бюджет харажатларини баҳолаш услубиётини ишлаб чиқиш;

– Давлат бюджети лойиҳасини шакллантириш ва ижроси бўйича ҳисоботларда бюджет харажатларининг МБРМга мувофиқлигини жорий этиш;

– Комплекс миллий молиялаштириш стратегиясини ишлаб чиқиш бўйича ишларни бошлаш.

5. Аҳоли турмуш даражасини ошириш ҳамда фуқароларнинг реал даромадлари ўсишини таъминлаш мақсадида иш ҳақи ва пенсия миқдорларини ошириб бориш.

Бунда, жорий йил охиригача шакланган инфляция миқдори йил давомида бюджет ташкилотлари ходимларининг иш ҳақи ва пенсия миқдорларининг оширилган фоизларидан юқори бўлган тақдирда, келгуси молия йилининг январь ойидан иш ҳақи ва пенсияларни ушбу фоизларга ошириш орқали компенсация қилиш тартиби жорий этилади.

6. Бюджет сиёсатида инсон капитали ривожланишига доир харажатлар устуворлигини таъминлаш.

Бунда, кейинги йилларда ҳам бюджет харажатларининг таркибида таълим, соғлиқни сақлаш, ижтимоий ҳимоя, фан, маданият ва спортни ривожлантириш, муҳтож аҳолини уй-жой билан таъминлаш ва бошқа

ижтимоий тадбирлар учун жами Давлат бюджети харажатларининг асосий қисми йўналтирилади.

7. “Яшил бюджетлаштириш” тамойилларини босқичма-босқич жорий этиш.

Бунда Давлат бюджетини иқлим жиҳатидан маркировкалаш ва “яшил” харажатлар услубиёти асосида тасдиқланган бюджет харажатларини иқлим ўзгариши билан боғлиқлиги бўйича маркировкалаш ҳамда ўрта муддатли давр учун Фискал стратегия, Бюджетнома, шунингдек, “Фуқаролар учун бюджет” ахборот нашрларида эълон қилиб борилиши талаб этилади.

8. Давлат-хусусий шериклик.

Давлат-хусусий шериклик асосида амалга ошириладиган лойиҳаларни даромадлилиги ва Давлат бюджетига юқини инобатга олиб, уларни таснифлаш ҳамда лойиҳа йўналишлари бўйича бошқариш тизимини жорий этиш.

9. Гендер тенгликка йўналтирилган бюджетлаштириш

Гендер тенгликка эришишни бюджет жараёнларига интеграциялаш орқали гендер тенгликка йўналтирилган бюджетлаштириш ҳамда гендер жиҳатларни ҳисобга олган ҳолда дастурий бюджетлаштириш тизимини амалиётга босқичма-босқич жорий этиш.

10. Инвестиция дастурларини шакллантириш ва ижро этиш тизимини янада такомиллаштириш.

Жаҳон Банки томонидан ўтказилган Давлат харажатларининг шарҳида Ўзбекистонда давлат инвестицияларини бошқариш соҳасини такомиллаштириш бўйича қуйидаги тавсиялар берилган:

- давлат инвестиция харажатларини бошқариш жараёнини бюджет жараёни билан уйғунлаштириш;
- давлат инвестицияларининг самарали бошқаруви учун ахборот тизимини шакллантириш;
- инвестиция лойиҳаларининг аҳамияти ва молиявий риск даражаси

юқори бўлган ҳамда яқиндан назоратни талаб қиладиган йирик лойиҳаларга тақсимлаш;

– ҳар бир киритилаётган лойиҳанинг, катта кичиклигидан қатъий назар унинг мақсадга мувофиқлиги ҳамда ажратилаётган маблағларнинг самарадорлигини (value-for-money) лойиҳа бошланишидан олдин ва кейин ҳам назорат қилиш, бу орқали кейинги амалга ошириладиган лойиҳаларнинг самарадорлигини баҳолаш имкониятини яратиш.

11. Атроф-муҳит муҳофазаси. Атроф-муҳит муҳофазаси бўйича давлат мониторингини самарали ташкил этиш, иқлим хавфини баҳолаш ва камайтиришга қаратилган иқлим мониторинги тизимини такомиллаштириш, кишлоқ хўжалигида сувни тежайдиган суғориш технологиялари жорий қилинишини кенгайтириш ва сув етказиш тизимига илғор хорижий тажрибаларни кенг жорий қилиш.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати

1. Ўзбекистон Республикасининг 2023 йил 25 декабрдаги “2024 йил учун Ўзбекистон Республикасининг Давлат бюджети тўғрисида”ги ЎРҚ-886-сон Қонуни. Қонунчилик маълумотлари миллий базаси, 26.12.2023 й., 03/23/886/0970-сон.

2. Пулатов Д.Х., Угай Д.С. Выявление взаимосвязи между страновым риском и макроэкономическими параметрами с целью улучшения позиции Узбекистана в кредитном рейтинге ОЭСР. Международная научная и практическая конференция. Улучшение позиций Узбекистана в международных рейтингах и индексах: теория, практика и стратегия. 17.11.2023г. <https://cyberleninka.ru/article/n/vyyavlenie-vzaimosvyazi-mezhdu-stranovym-riskom-i-makroekonomicheskimi-parametrami-s-tselyu-uluchsheniya-pozitsii-uzbekistana-v-1>

3. Пулатов Д., Мирзаева Д., Акбарова Х., Алижонов А., Анваров Ф. Хорижий тажриба асосида Ўзбекистонда камбағалликни қисқартириш истиқболлари. Бозор, пул ва кредит” журнали, 2023 йил 9 (сентябрь) сони. Б-8-33. <https://bpk.uz/archive/#biz>

4. Пулатов Д., У.Нарзуллаев. Ўзбекистонда барқарор ривожланиш мақсадлари доирасида “яшил” иқтисодиётга ўтишда натижага йўналтирилган бюджетлаштириш тизимидан фойдаланиш истиқболлари. International scientific-online conference “Models and methods for increasing the efficiency of innovative research”, Denmark. Copenhagen:2022. ISSUE 9 – 231p. (ISBN 978-955-3605-86-4).

5. Пулатов Д., Анваров Ф. Ташаббусли бюджет бўйича вилоятлардаги муаммолар ҳамда уларни ечиш борасидаги аҳолининг муносабатини ўрганиш. “Бозор, пул ва кредит” журнали. 2023 йил, 5-сон.Б-42-49.